

СТАНОВИЩЕ

за дисертационния труд на **Полина Володиева Стоянова**
на тема **„Книгата като медия за манипулиране на времето”**
за присъждане на образователната и научна степен „доктор”
по 3.5. Обществени комуникации и информационни науки (Журналистика – Книгата като
медия)

Член на научното жури и научен ръководител: **доц. д-р Милена Цветкова**

Дисертационният труд със заглавие „Книгата като медия за манипулиране на времето” и с автор Полина Володиева Стоянова е успешно апробиран (съгласно чл. 67 от Правилника за условията и реда за придобиване на научни степени и заемане на академични длъжности в СУ „Св. Климент Охридски”) и насочен за публична защита от разширен състав на катедрата „Печат и книгоиздаване” към Факултета по журналистика и масова комуникация при СУ.

I. Образователна характеристика на докторанта

Акцентирам върху важно обстоятелство, което е необходимо за осмисляне на значимостта на настоящата дисертация. Това е първият дисертационен труд на випусник в университетската специалност „Книгоиздаване“ на СУ в 17-годишната ѝ история, достигнал до публична защита.

Полина Стоянова е получила образователно-квалификационна степен „бакалавър“ по „Книгоиздаване“ с випуск 2003-2007 г. Надгражда образованието си със степен „магистър“ по „Електронни медии“ във Факултета по журналистика и масова комуникация” при СУ “Св. Климент Охридски” (2007-2009 г.). Заявява отрано научни интереси в областта на медиазнанието, книгознанието и социалните комуникации. Именно различните ѝ образователни квалификации ѝ позволяват впоследствие да работи с интегрални научни модели и с интердисциплинарен изследователски подход.

Обучението на Полина Стоянова в докторската програма „Журналистика – Книгата като медия“ (2010-2013 г.) е проведено систематизирано и съобразно методологията в научното направление “Обществени комуникации и информационни науки” в рамките на социалните науки. Стоянова се ориентира към интердисциплинарно медиологично изследване на ролята на книгите и четенето в миналото, настоящето и бъдещето. Усвоява модели за изследване на книгата в комплексен книговедски, социално-философски и медиен план.

Настоящият дисертационен труд „Книгата като медия за манипулиране на времето” е резултат от усвоеното от П. Стоянова ново научно знание и формираните изследователски умения за критично отношение и коцептуално мислене за книгата като двусъставен медиатор – единство на *форма и съдържание* (философски аспект) или на *носител и текст* (социално-комуникационен аспект).

II. Техническа характеристика на дисертационния труд

Давам висока оценка за техническото изпълнение на дисертационния труд с оглед на три обстоятелства. Първо, съобразен е с предназначението си за висококвалифицирани

специалисти. Второ, завършеният писмен труд отговаря напълно на българския стандарт БДС ISO 7144:2011 „Оформяне на дисертации и подобни документи“. И трето, текстът показва съобразена с БДС 17377:1996 техника на библиографско цитиране на използваните източници, интегрирани в авторския текст по академичния номерационен стил (Vancouver Style). Дисертационният проект е форматиран така, че да дава видимост на авторските приноси и на резултатите от самостоятелното научно изследване.

III. Информационно осигуряване. Библиография. Емпирична база

Научноинформационната база на изследването е прецизирана и авторитетно представена от публикациите и теориите на книговеди, медиолози, философи, социолози, политолози и културолози. Публикационна основа на дисертацията са трудовете на водещия учен в българското книгознание проф. д-р Ани Гергова, на руските книговеди проф. Алиса Беловицкая и Михаил Куфаев, на руския теоретик на социалната информация и комуникация проф. Аркадий Соколов, на създателя на френската медиология Режи Дебре, на медийния философ Маршал Маклуън, на социолога Абрахам Мол, на философа проф. д-р Сергей Герджиков, на социолозите на медиите проф. д-р Снежана Попова и проф. д-р Венцеслав Бондиков и др. Като научен ръководител изразявам задоволството си от извършените необходими образователни и научноконсултативни дейности по завършването на този интердисциплинарен труд, а именно от проведените консултации с квалифицирани специалисти от Софийския университет, сред които проф. д-р Сергей Герджиков по философския метод в изследването и конкретно по въпросите на философията на времето, проф. д-р Венцеслав Бондиков по теориите на манипулациите, историци, семиотици и изкуствоведи.

Освен монографични и други основополагащи научни изследвания в дисертационния труд са използвани и **емпирични обекти** от три категории – писмени научни, научнопопулярни, литературни и религиозни произведения, филмови произведения и произведения на изобразителното изкуство.

Емпиричната база на труда е организирана в 3 приложения (книги, филми и произведения на изобразителното изкуство). Интерпретацията на емпиричния материал от сферата на изобразителното изкуство и иконографията Полина Стоянова извършва съгласно постановките на проф. Стефан Смядовски от монографията му „Светци, свитъци, книги“. Една от тях е за явлението „синхралалия“ при изображенията в православната църковна живопис, където „комплексът от надписи по стенописите на всеки паметник се разпада на отделни монолози и те само външно наподобяват синхралалия. Външно, защото времето във всеки надпис не тече в синхрон с друг, всеки надпис по отношение на друг е във времева последователност“¹.

¹ Смядовски, Стефан. Светци, свитъци, книги. София: Агата, 2003, с. 137.

Бих желала да добавя, че личният интерес на Полина Стоянова към приложните изкуствоведски аспекти на книгата започна още с бакалавърската ѝ дипломна работа на тема „Послание и мисия на естетическия феномен „книга-обект“: Радикалното световно изкуство на нефункционалната книга“. Това беше нестандартно и доста трудно изследване, фокусирано върху сечението между три научни дисциплини – изкуство, семиотика и философия на книгата, обединяващи своите послания и цели върху концепцията за книгата като социална медия.

IV. Съответствие на резултатите с поставената цел и задачи

Целта на изследването – да докаже нова функция на книгата, а именно функционалния потенциал на книгата като медия за манипулиране на времето – е изпълнена с неприлаган досега научен подход.

Оригиналният подход на Стоянова се състои в избора на интегрална методология: взаимодействие между *медиологията на Режи Дебре*, *философията на времето* и *теорията за книгата като медия*. Резултатите в теоретично отношение са следните:

- Избраният научен подход в изследването доразвива тезата на Режи Дебре за необходимостта от разграничаване на акта на „комуникация“ от акта на „предаване“ (трансмисия). Чрез емпиричния анализ в дисертационния труд се обобщава значимостта на книгата като медия в преноса на информация във времето (в различни пространствено-времеви сфери).

- Надградена е теорията на Харолд Инис за функционалността на „времево-“ и „пространствено-“ базираните медии в частта за темпоралността на писмените медии.

- По отношение на научните концепции за „времето“: Трудът следва разбирането за „време“ на проф. Сергей Герджиков и доразвива идеята му за „дескриптивната относителност“. Осъществено е и обогатяване на понятието „медийно време“ на проф. Снежана Попова.

Първа задача на труда е успешно изпълнена в I глава от труда, където е дефинирана същността на книгата като медиатор в манипулативен процес. Под „манипулиране“ авторката има предвид функцията на книгата да променя, да трансформира, да моделира обекти на три нива: индивидуалното съзнание на читателя, общественото съзнание и накрая и реалността.

Втората задача – екстраполация на научната категория „време“ към сферата на медиите, е успешно изпълнена във II глава, където Стоянова извежда типологията на т.нар. дескрипции на времето, подлежащи на медийно манипулиране. Според авторката времето може да бъде манипулирано посредством медийно съдържание, защото в науката обективно време не съществува. Науката наблюдава и доказва времето като феномен в 7 частноуични типа: време като философска категория, историческо време, социално време, психологическо

време, перцептивно време, медийно време, художествено време. Тъй като в тази глава водещ е философският подход към медиите, авторката дава заявка за бъдещи приноси и към *философията на книгата*.

Третата задача – да се изследват употребите само на книгата като медия за манипулиране на времето, е изпълнена в III глава, където е очертан спектърът на съдържателните темпорално-манипулативни функции на книгата в 9 области на живота – религията, науката, политиката, научната фантастика, кибернетиката (като машина за пътуване във времето в експериментални и художествени проекти), профетическата идеология, в аудио-визуални произведения, в произведения на изобразителните и пластическите изкуства.

Четвъртата задача – да се докаже функционалността на изследователската теза като се структурира и онагледи ролята на книгата като медия за манипулиране на времето, е изпълнена в IV глава на дисертацията чрез емпиричен анализ на действителни продукти от 3 медийни области – издадени книги с научни и художествени произведения, излъчени филми с мотива за книгата и времето и произведения на изкуството, изобразяващи отношението „книга – време“.

V. Оценка на приносите

1. Принос към философията на книгата и към научната терминология на книгознанието. Постигната е *дефинитивна чистота* относно предмета на изследването. Понятийният апарат е уточнен от гледна точка на принципите за: а) аспектна чистота – строгост на приложението на аспекта, в който се интерпретират понятията, и еднозначност през целия изследователски процес; б) предметна определеност – строго ограничаване на съдържанието на понятията и стремеж всеки термин да означава едно понятие. Всички ключови понятия, които Полина Стоянова употребява, са интерпретирани и операционализирани като методични инструменти. Специално е избегнато разночетенето или интерпретирането им чрез конотациите на всекидневния език (а на такъв риск са подложени и четирите работни понятия – „книга“, „време“, „медия“, „манипулация“). Ще си позволя да се спра на две от тях – понятията за книга и за време.

Понятието „книга“ (обект на три от четирите глави) е точно дефинирано съобразно изследователската цел: *явление на социалната действителност, интегриращо начин на отражение и средство за формиране на съзнанието (всекидневното, религиозното, научното, етическото, правовото, политическото, икономическото и т.н.) на читателя* (с. 28). Незаобиколимо качество на труда на Полина Стоянова е ясно заявената уговорка, че терминът „книга“ няма да се ограничава до масовия смисъл на „печатен кодекс“, а ще се обмисля и обяснява в интердисциплинарното сечение между книгознанието и медиазнанието. Обектът на дисертационния труд е изследван като средство за комуникация

в смисъл на обект с разнообразна *форма* и с разнообразно *съдържание*. Причина за тази уговорка авторката сочи смесването на всекидневната с научната терминология като проблемна зона в обяснението и предвиждането на ролята на книгата в медийната среда. В своя подкрепа Стоянова напомня забележката на руския книговед проф. Алиса Беловицкая: „Вкорененото в професионалното съзнание на работещите в областта на книжовното дело и в съзнанието на отделни книговеди теоретици неправомерно прагматично-комерсиално отношение към книгата само като към стока и към книжовното дело само като към „производител“ на тази стока стана достатъчен повод по-обстоятелствено да се замислим за природата, същността, формите и общественото предназначение на книгата.“² Теоретичното предимство на Полина Стоянова тук е в осъзнаване и преодоляване на противоречието, очертано от проф. Алиса Беловицкая: погрешното разбиране за основни въпроси на философията, включително в неразличаването на категориите „**същност**“ и „**явление**“, което се забелязва при автори, които в разсъжденията си за същността и съдържанието на категорията „книга“ я свеждат до печатно издание, т.е. неправомерно отъждествяват същност и явление.³

Понятието „**време**“ изправя авторката пред изследователска трудност, тъй като дисертационният ѝ труд не е ретроспективно или обзорно проучване, нито разширяващо времевия периметър на вече позната историческа тема, нито статистическо или друг тип обобщаващо приложно изследване на познат проблем. Полина Стоянова има траен интерес към философските въпроси, засягащи необясненото и заобикаляното в сферата на книгите и четенето. Тя ясно осъзнава валидността на основните философски категории – съзнание, битие, време и пространство – спрямо изучаването на книгата. От тях до днес по-познато е отношението „**пространство – книга**“ – книгата като фактор в личното пространство, книгата като фактор в домашното пространство, книгите в библиотечното пространство, книгите в градското пространство и т.н. Трудността на настоящото изследване е свързана с научната категория „**време**“ – абстрактна, дискуссионна, плуралистично обяснявана и все още неопозната. Стоянова защитава важна изходна постановка относно понятието „**време**“: само защото времето е човешка конструкция не означава, че не разполага с аспекти, които стоят извън езика. Времето е абстракция и до днес научният дискурс не разполага с изразни средства, с които то да се направи експлицитен, видим, сетивен обект. Въпреки това авторката успява да операционализира философската дефиниция на Сергей Герджиков като най-адекватна на целта ѝ: „времето е израз на квалити като спомени, актуални усещания и очаквания“ (с. 77).

2. Принос за медиологията на книгата. Настоящият дисертационен труд е пръв сериозен опит да се екстраполира медиологията на французина Режи Дебре спрямо

² Беловицкая, Алиса. Книгознание: Общо книгознание. София: За буквите–О писменехъ, 2009, с. 42.

³ Пак там, с. 113.

изучаването на книгата като медия. Образователните квалификации на Полина Стоянова в двете специалности – книгоиздаване и електронни медии и собствените емпирични проучвания, са ѝ позволили да дефинира новата характеристика на книгата като фактор в „темпоралната власт на медиите“.

3. Принос за политическата библиология (наречена така от френския библиолог проф. Робер Естивал, макар в труда да не е използвана като метод) е едно от заключенията на Полина Стоянова – *че книгата е политически активна медия именно защото има потенциал да манипулира времето*. С това настоящият дисертационен труд обогатява субстанциалните признаци на книгата – информационност, комуникативност и семиотичност, и допълва познанието за функционалната същност на книгата.

4. Приложни приноси, съдържащи се в труда:

▪ Обобщенията и тезите от дисертацията могат да намерят приложимост в други изследвания, например в областта на социалната и масовата психология или в политологията. Допускам интерес към резултатите от дисертацията при търсене на нови политически употреби на книгата като медиен инструмент, при включване на книгата като медия в политически проекти.

▪ Трудът дава модел за проверка на функциите на всяка новопоявяваща се книга с разчет на потенциала ѝ да въздейства върху историческото, социалното и психическото време (върху личното усещане за линейното време - минало, настояще и бъдеще или за безвреме у читателите). Моделът е отворен за други анализатори да го използват, тестват и прилагат към нови прояви на книгите на терена на социалните и политическите комуникации.

VI. Лични впечатления за качествата на докторанта

Полина Стоянова впечатлява с рядко срещан интерес към теоретични проблеми и необяснени процеси в практиките на четенето и писането, във въздействието на книгата върху индивидуалното и масовото съзнание. Оценявам високо критическото ѝ отношение към некоректни терминологични прояви, към нелогични теоретични допускания, към нерелевантни на актуалното ниво на развитие на научното знание разбирания и интерпретации. Позната е сред колегите си докторанти със систематична работа с чуждоезикови източници и с отлична организация на информация и документация.

VII. Критични бележки и препоръки

Забележките ми са основно спрямо III глава, където не достига методологичен ресурс за разкриване на механизмите за манипулиране на времето с книга в отделните съдържателни сфери (наука, религия, политика, образование и изкуство, художествена литература и художествени филми). Недостатъчни са отговорите на въпроса, интересуващ творците – „как става?“, как да създадем книга с трансформационен ефект спрямо социалното, медийното или

психическото време?, – което очевидно е предизвикателство на авторката, отправено към други учени, преди всичко към социолингвисти, текстолингвисти, когнитивни психолози, медийни психолози и изследователи на творческия процес.

VIII. Заключение

Завършената дисертация със заглавие „Книгата като медия за манипулиране на времето” е едно оригинално теоретично и обществено полезно изследване. Трудът на Полина Стоянова е едновременно доказан като теза и със силен приложен заряд за потребностите на творческите и медийните индустрии.

Положителната ми оценка се основава на разбор върху задължителните за получаване на образователна и научна степен „доктор“ критерии:

☞ дисертационният труд представлява новост не само за комуникационна наука, а и за социалните, политологическите, философските и изкуствоведските науки;

☞ дисертационният труд е осъществен чрез оригинален интердисциплинарен изследователския ракурс – медиологичен и философски;

☞ дисертационният труд обогатява функционалния обхват на категорията „книга“ с нова функция – „медия за манипулиране на времето”;

☞ авторката е млад изследовател с интердисциплинарна подготовка, с култивирана библиографска и езикова култура, с иновативно мислене за медията „книга“ в условията на глобализираното медийно пространство;

☞ подготвена е да утвърждава и разгръща научната и научноприложната същност на „книгата като медия”, на медийния статус на книгата в социалната и индивидуалната памет.

Изведените достойнства на дисертационния труд, както и личните качества на Полина Стоянова като методологично подготвен, енергичен и целенасочен изследовател, ми позволяват да дам своя **положителен вот** и с убеденост да препоръчам на уважаемото Научно жури да ѝ присъди образователната и научна степен „доктор”.

София, 6 март 2014 г.

доц. д-р Милена Цветкова